

Дисципліна: «Історія української музики»

Група: II курс.

Факультети: історико-теоретичний

Дата занять: 3.04 – 24.04.

Викладач: Гусарчук Т. В., доктор мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри історії української музики та музичної фольклористики

Тема:

Музична культура України XIX століття

(Романтизм)

(Продовження 3)

УКРАЇНСЬКА МУЗИЧНА КУЛЬТУРА

70 –90-х РОКІВ XIX СТ.

ПЛАН

- 1) Активізація національного і соціально-визвольного руху та її вплив на розвиток культури;
- 2) Музичне життя та освіта;
- 3) Музична фольклористика. Зародження українського музикознавства;
- 4) Музичне мистецтво у творчості композиторів-сучасників Миколи Лисенка:
 - музично-театральне мистецтво;
 - хорова музика;
 - симфонічна музика.

I. Активізація національного і соціально-визвольного руху та її вплив на розвиток культури.

Зростання зв'язку мистецтв з визвольним рухом: національна й соціальна проблематика в літературі (І. Франко, П. Грабовський, Леся Українка, М. Коцюбинський та ін.), у музиці (П. Сокальський, І. Воробкевич, А. Вахнянин, М. Лисенко та ін.). Складні умови розвитку культури внаслідок русифікаторської політики царизму у східному регіоні (Емський указ 1876 р.) та колонізаторської — в західному. Значне місце в політичному і культурному житті українського суспільства культурно-освітніх товариств: «Громад», «Просвіти», «Товариства імені Т. Шевченка» (останнє – в Західній Україні), що об'єднували представників демократичної інтелігенції і серед них визначних діячів культури. Важлива роль у цьому процесі Київської Громади, в діяльності якої брав участь М. Лисенко. Творчі контакти між українськими і російськими, українськими і польськими та іншими слов'янськими митцями, що сприяло взаємозбагаченню культур.

Відстоювання діячами різних галузей культури національної самобутності мистецтва. Створення в цей період у музиці національного стилю на народній основі; яскравіший вияв національної самобутності в живопису, національному театрі. Збагачення традиційної селянської тематики і селянських образів соціально-психологічним аналізом у літературі (І. Франко, І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний та ін.). Поява реалістичних рис у втіленні народних образів у музиці (М. Лисенко), у портретному живопису (П. Мартинович, С. Костенко, І. Труш). Розширення проблематики в мистецтві завдяки зростанню ролі лірико-психологічної та морально-філософської тематики, звертання до світової історії, античності, міфології і Біблії (І. Франко, Леся Українка, Б. Стефаник, М. Коцюбинський, М. Лисенко, В. Сокальський).

Мистецькі пошуки в кінці XIX — на початку XX ст. Посилення психологізму, ліризму, інтелектуального і філософського начал; звернення до алегорії, символіки, фантастики. Урізноманітнення форм і художніх засобів. Зростання емоційної виразності, «музикальності» в поезії, живопису. Прагнення поетів зблизитися з музикою, а композиторів тонко передати в

музиці поетичний текст. Колористичні пошуки в живопису, музиці.

II. Музичне життя та освіта. Утвердження в цей період професійного виконавства, публічних форм концертного життя. Складності виконання української музики через репресивні заходи щодо української культури в колоніальних умовах входження України в інші держави. Активізація хорового руху (організація хорів, хорових товариств у містах і селах), який відіграв важливу роль не тільки в культурному, а й суспільно-громадському житті. Диригентсько-виконавська діяльність М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, П. Демуцького в Наддніпрянській Україні та А. Вахнянина, О. Нижанківського, Д. Січинського, Й. Вітошинського в Західній Україні. Досягнення в хоровому виконавстві високої професійної майстерності, продовження цих традицій О. Кошицем та ін. Важлива роль у музичному житті, розвиткові виконавства і творчості українських музикантів різнобічної діяльності українських мистецьких товариств, які проводили культурно-просвітницьку роботу: «Літературно-артистичне товариство», «Просвіта», «Український клуб» (Наддніпрянщина), хорові товариства «Боян», «Торбан» у Львові та інших містах. Активна участь музикантів у цих товариствах (М. Лисенко, А. Вахнянин та ін.). Організація концертів, конкурсів, нотних видавництв.

Активний розвиток в Україні камерно-інструментального і камерно-вокального виконавства (М. Лисенко, С. Крушельницька, О. Мишуга, М. Менцинський та ряд інших), здобуття деякими із західноукраїнських співаків світової слави. Поява нової тенденції в концертному житті — концертів кобзарів (Т. Пархоменка, Г. Хоткевича, М. Кравченка, І. Кучугури-Кучеренка).

Подальше функціонування різнонаціональних музичних осередків в Україні, що сприяло культурним взаємозв'язкам. Діяльність РМТ у Києві, Харкові, Одесі, Миколаєві; налагодження ним музичного життя цих міст (систематичні концерти, запрошення гастролерів), сприяння розвитку професійного виконавства, підвищенню естетичного виховання слухачів,

знайомству з широким і різноманітним репертуаром російської та західноєвропейської музики. Виступи в Україні П. Чайковського, С. Рахманінова, О. Скрябіна, С. Танєєва та ін. Репресивні заходи адміністрації товариства щодо виконання української музики.

Діяльність польського товариства «Лютня» у Львові, його участь у концертах, де звучала українська музика (шевченківські та ін.). Роль польських і німецьких музичних товариств і культурних установ, гастролей видатних композиторів і виконавців із багатьох країн Європи й Америки у зростанні музичного професіоналізму в Галичині й на Буковині. Діяльність Галицького музичного товариства, «Гармонії», «Лютні», «Ехо». Участь цих товариств в українських урочистостях, виконання ними української музики. Творчі зв'язки між членами польських і українських товариств.

Активний етап формування професійного національного театру. Роль у цьому процесі аматорських гуртків в Україні, професійних драматичних, що організовували у 1880–х роках М. Старицький, М. Кропивницький та ін. Мистецько-естетичні засади корифеїв українського театру. Роль їх театральної діяльності в суспільно-громадському та мистецькому житті України. Високохудожній і професійний рівень вистав українських корифеїв, особливості репертуару. Театр корифеїв як основний осередок виконання музичних творів українських композиторів. Активізація театральної справи в Галичині. Створення «Українсько-руського драматичного товариства». Подальше функціонування театру при товаристві «Руська бесіда» у Львові. Збагачення репертуару оперними виставами М. Аркаса, М. Лисенка, а також С. Монюшка, Б. Сметани та операми західноєвропейських та російських композиторів (Ш. Гуно, Дж. Верді, П. Чайковського та ін.).

Відкриття перших українських музично-освітніх закладів. Різнобічна діяльність Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові (1903 р.), Музично-драматичної школи М. Лисенка (1904 р.) у Києві, роль цих закладів у розбудові української культури. Функціонування в Наддніпрянській Україні музичних шкіл при РМТ (Київ, Харків), приватних навчальних

зкладів (С. Блюменфельда, М. Тутковського), польської консерваторії у Львові.

Музична фольклористика. Значні досягнення у цій галузі. Активізація формування наукових засад у збиранні й вивченні народної пісні. Значна роль товариств, що спеціально займалися проблемами фольклору, об'єднували діячів української культури у справі збирання і вивчення фольклору: Південно-західне відділення Російського географічного товариства на Наддніпрянщині та Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка в Західній Україні. Діяльність М. Лисенка, Лесі Українки, К. Квітки, І. Франка, І. Колесси, Ф. Колесси, С. Людкевича, О. Роздольського. Три типи фольклорних видань: а) жанровий; б) територіальний; в) регіонально-жанровий. Поява перших записів фонографом (записи О. Роздольського, О. Сластіона, Ф. Колесси), зокрема обрядового фольклору та епосу, багатоголосся (П. Демуцький, Є. Ліньова).

Основні напрямки теоретичного вивчення фольклору у працях П. Сокальського, М. Лисенка, І. Франка, О. Потебні, Ф. Колесси: питання генезису українського фольклору, суспільно-естетичної функції фольклору, дослідження жанрових особливостей (думи та інші жанри), стилістики, зокрема, ґрунтовне вивчення ритміки. Використання дослідниками порівняльного методу у вивченні українського фольклору.

Зародження українського музикознавства. Проблеми української музики та її виконання на сторінках української преси «Київська старина», «Рада», «Артистичний вісник», «Світ». Тенденційний підхід деяких монархічних газет («Киевлянин» та ін.) до питання української музичної культури. Питання російської музичної культури в музично-критичних нотатках і працях В.Чечотта, П. Сокальського, В. Сокальського та ін.

4. Музичне мистецтво у творчості композиторів — сучасників Миколи Лисенка. Подальший етап кристалізації національного стилю на народній основі. Переважання народної тематики, народних образів.

Сентименталістично-романтичні риси у втіленні народної сфери і поява реалістичних рис. Активне звертання композиторів до фольклору (здебільшого ліричних і танцювальних жанрів), введення фольклорних елементів (характерних поспівок, окремих ладових і ритмічних особливостей). Роль сучасників М. Лисенка у розвитку різних музичних жанрів.

Музично-театральне мистецтво. Переважання в цьому жанрі музично-драматичних п'єс, що поєднували закінчені музичні номери з розмовними діалогами (традиції «опер» І. Котляревського) і загальмованість розвитку оперного жанру, обумовлене відсутністю в Україні оперного театру, де б могла звучати українська опера. Поява опери без розмовних діалогів (П. Сокальський, А. Вахнянин, М. Аркас), складності їх постановок. Домінування в народній тематиці музично-театрального мистецтва любовно-ліричної сюжетної ситуації з розкриттям побутового або соціального конфлікту в музично-драматичних п'єсах І. Воробкевича, операх «Майська ніч» П. Сокальського та «Катерина» М. Аркаса, музика до «Назара Стодолі» П. Ніщинського. Звернення до історичної тематики з переважанням любовно-ліричної лінії (опери «Купало» А. Вахнянина, «Облога Дубна» П. Сокальського).

Поява музично-театральних творів із громадсько-соціальною проблематикою у творчості В. Матюка: тема еміграції селян в Америку («Наші поселенці»), рекрутчина («Інвалід»).

Романтичні риси в музично-театральному мистецтві: особливості використання фольклору (часте звертання до міської пісні-романсу, іноді селянської ліричної пісні); створення локального колориту в хорових сценах і використання характерних для романтичних опер обрядових сцен («Купало» А. Вахнянина, «Вечорниці» П. Ніщинського); східні мотиви («Купало» А. Вахнянина); пісенно-романсовий стиль у партіях головних героїв.

Переважає фонова функція хорів і перші спроби створення драматургічно активних хорових сцен, що втілюють народну сферу та

героїчний образ народу (народні сцени в опері «Облога Дубна» П. Сокальського). Риси психологізації ліричного народного образу в партії Катерини з однойменної опери М. Аркаса.

Хорова музика. Подальший розвиток патріотичної тематики в хоровій творчості Віктора Матюка («До руської пісні», «Крилець»), Сидора Воробкевича «Задзвенімо разом браття»), Анатолія Вахнянина («Наша жизнь»). Опора на традиції старогалицьких патріотичних пісень та на традиції творів Михайла Вербицького. Героїчні хори у творчості А. Вахнянина. Особливості музичної інтерпретації поезії «Кобзаря» у творчості С. Воробкевича. Пошуки цими композиторами відповідності між поезією та музикою, найкращі їх досягнення (С. Воробкевич «Огні горять» та ін.).

Симфонічна музика. Українська симфонія Михайла Колачевського. Симфонія Володимира Сокальського соль мінор. Зразок української романтичної симфонії лірико-жанрового типу в Українській симфонії М. Колачевського. Втілення узагальненого образу України: картин української природи (пейзажна лірика), народного селянського побуту, народних образів тощо. Особливості використання у симфонії фольклорних джерел; поєднання об'єктивно-народного начала з суб'єктивно-авторським, що виникає внаслідок розвитку фольклорного матеріалу (трансформація фольклорних цитат). Відтворення композитором національної ментальності, ліричних і оптимістично-гумористичних рис національного характеру. Вплив загальноєвропейської музики класичного й романтичного стилів, зокрема німецької романтичної музики (Ф. Мендельсон та ін.). Прояв класицистичних рис у побудові циклу, оркеструванні твору. Романтичні риси симфонії в яскраво вираженому лірико-емоційному настрої, тісному зв'язку з фольклорними джерелами, типі тематизму, особливостях драматургії симфонії, музичній стилістиці, прийомах розвитку (мотивний, секвенційний розвиток).

Симфонія Володимира Сокальського соль мінор – новий етап розвитку

романтичної симфонії лірико-жанрового типу.

Завдання для самостійної роботи № 1

Обрати з усього матеріалу одну тему, прослухати відповідний твір (твори), якщо тема буде пов'язана саме з аналізом музики, та викласти свої враження та думки у вигляді самостійної роботи обсягом 6–8 сторінок із обов'язковим доданням списку використаної літератури та джерел.

Контрольна робота № 1.

1. Які суспільно-історичні процеси позначилися на розвитку української музичної культури в останній третині XIX століття?
2. Які культурно-освітні товариства відіграли значну роль в українському суспільному житті того часу?
3. Якими новими тенденціями було позначено розвиток української літератури та мистецтва в останні десятиліття XIX та на початку XX століття?
4. Назвіть відомі вам музичні навчальні заклади в Україні того періоду.
5. Яку роль у розвитку музичного життя та музичної освіти в Україні відіграли російські, польські, чеські, німецькі музиканти?
6. У чому полягали здобутки музичної фольклористики останньої третини XIX століття?

Контрольна робота № 2.

1. Яке місце посідала хорова музика в українській культурі останньої третини XIX століття?
2. Хто з відомих українських композиторів був організатором музично-хорового товариства «Боян»?
3. Назвіть опери українських композиторів – сучасників Миколи Лисенка.
4. Якими тенденціями позначено хорові сцени в операх українських композиторів 1870–1890-х років? Наведіть приклади творів.

5. У яких операх українських композиторів другої половини XIX століття вже не використовувалися розмовні діалоги?
6. У чому проявилися романтичні риси українських опер цього періоду?
7. Визначте місце Української симфонії М. Колачевського в історії української музики (час її створення, стильові особливості, творчі досягнення композитора в галузі драматургії).

Семінар №2: «Розвиток українського хорового мистецтва у другій половині XIX ст.: сучасники Миколи Лисенка»

План

1. Діяльність хорових товариств, хорових колективів навчальних закладів, відомих хорових диригентів.
2. Хорова творчість українських композиторів 1860—1870-х років (П. Сокальський, П. Ніщинський, С. Воробкевич, В. Матюк, А. Вахнянин).
3. Хорові твори композиторів О. Нижанківського, Г. Топольницького, Д. Січинського (80—90-ті роки XIX ст.).

Завдання для самостійної роботи № 2

Обрати один конкретний аспект із трьох запропонованих основних напрямків і написати самостійну роботу обсягом 3–5 сторінок із доданням списку використаної літератури та джерел.

Література

1. Білинська М. С. Воробкевич. Київ, 1982.
2. Булат Т. П. Український романс. Київ, 1979.
3. Гордійчук М. М. Калачевський. Київ, 1954.
4. Гриневецький І. А. К. Вахнянин. Київ, 1961.
5. Грица С. Мелос української народної епіки. Київ, 1979.
6. Загайкевич М. Музичне життя Західної України другої половини XIX

- ст. Київ, 1960.
7. Зінькевич О.С. Чайковський у концертному житті дореволюційного Києва (симфонічні зібрання) // П. І. Чайковський та Україна. Київ, 1991. С. 16—31.
 8. Історія української дожовтневої музики / Заг. ред. та упоряд. О. Я. Шреєр-Ткаченко. Київ, 1969. С. 199—500.
 9. Карышева Т. П Сокальський. Жизнь и творчество. Москва, 1984.
 10. Кияновська Л. Сильова еволюція галицької музичної культури XIX—XX. Тернопіль, 2000.
 11. Корній Л. П. Історія української музики. Київ—Харків—Нью-Йорк. Частина третя, 2001.
 12. Кошиць О. Спогади. Київ, 1995.
 13. Кузьмін М. Забуті сторінки музичного життя Києва. Київ, 1972.
 14. Лисько З. Піонери музичного мистецтва в Галичині. Львів—Нью-Йорк, 1994.
 15. Майбурова К. В. Прем'єри опер Чайковського на київській сцені // П. І. Чайковський та Україна. Київ, 1991. С. 32—52.
 16. Немкович О. Явище «українська музична періодика» та його формування в XIX столітті // Студії мистецтвознавчі. Число 4. Київ, 2003. С. 22—31.
 17. Павлишин С. С. Г. Топольницький // Питання історії і теорії української музики. Вип. 2. Львів, 1960.
 18. Павлишин С. С. Хорова творчість Д. Січинського // Питання історії і теорії української музики. Вип. 2. Львів, 1960.
 19. Павлишин С. С. Денис Січинський. Київ, 1980.
 20. Ревуцький Д. Українські думи та пісні історичні. Харків—Київ, 1930.
 21. Сокальський П. Вибранні статті та рецензії. Київ, 1977.
 22. Українська музична енциклопедія. Т. I—4. Вид. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського (див. інтернет-ресурси).
 23. Шамаєва К. І. Музична освіта в Україні у першій половині XIX ст.

Київ, 1996.

24. Юферова З. Симфонія соль мінор В. Сокальського. Київ, 1967.

Додаткова література

1. Витвицький В. Старогалицька сольна пісня XIX століття. Перемишль, 2004. С. 51—118.
2. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст.: Навч. посібник. Київ, 2000.
3. Комаринець Т. Ідейно-естетичні основи українського романтизму (проблеми національного й інтернаціонального) Львів, 1983.
4. Очерки деятельности Киевского отделения ИРМО (1863—1913) // Сост. И. Миклашевский. Киев, 1913.
5. Палієнко М. Київська Стара Громада у суспільному та Національному житті України (Друга половина XIX—поч. XX ст.) // Київська старовина. 1998. №2.
6. Пархоменко Л. Легендарний Яків Калішевський в українській хоровій культурі // Музична україністика: сучасний вимір. Вип. 1. – К., 2005. – С. 35—37.
7. Рубан В. Український портретний живопис другої половини XIX — початку XX ст. Київ, 1986.
8. Українські поети-романтики. Київ, 1987.

МУЗИЧНИЙ МАТЕРІАЛ

1. Аркас М. «Катерина». Клавір / Муз. ред. Г. Таранова. Київ, 1963.
2. Воробкевич С. Хорові твори на слова Т. Шевченка. Київ, 1973.
3. Воробкевич. Хорові твори / Упоряд, заг. ред. А. М. Кушніренка. Київ, 1996.
4. Січинський Д. Хорові твори. Івано-Франківськ, 1990.
5. Сокальський В. Романси / Упоряд. З. Юферова. Київ, 1991.

6. Сокальський В. Симфонія соль мінор. Партитура і клавір. Київ, 1967.
7. Українська фортепіанна музика. І. Воробкевич, О. Рубець / Редактор-упорядник М. Степаненко. Київ, 1975.
8. Українська фортепіанна музика. П. Сокальський / Ред.-упоряд. М. Степаненко. Київ, 1974.
9. Хорові твори українських композиторів кінця ХІХ — початку ХХ сторіччя. Вип. 1—2 / Упоряд. В. Вагилевича, заг.ред. Ю. Таранченка. Київ, 1965, 1968.
10. Хорові твори українських композиторів кінця ХІХ — початку ХХ сторіччя. Вип. 3—4 / Упоряд. В. Вагилевича, заг. ред. М. Колесси. К., 1970, 1973.
11. Хрестоматія української дожовтневої музики. Упоряд. і коментарі О. Я. Шреєр-Ткаченко. Ч. 2. Київ, 1974.